

DOI 10.31651/2524-2660-2019-3-189-193

ORCID 0000-0002-9147-3553

ТОЦЬКА Наталія Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології та українознавства,
Херсонський національний технічний університет
e-mail: momotok2005@ukr.net

ORCID 0000-0002-6650-053X

ФРОЛОВА Маргарита Едуардівна,

старший викладач кафедри філософії, політології та українознавства,
Херсонський національний технічний університет
e-mail: Frolova-rita@ukr.net

УДК 378.147:413

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВИЩУ

Розглянуто мовний аналіз сучасних текстів. Значна увага спрямована на лексику історичних слів-реалій при перекладі з метою вільного самовираження особистості у виробничих відносинах.

Визначено предметом вивчення мовний аналіз сучасних перекладів документів, наукових текстів, якими користуються у фаховій діяльності спеціалісти щодо нормативних форм.

Привернуто увагу до того, що завданням перекладу має стати якщо не пряме відтворення особливостей структури його тексту, то пряме відтворення їх функцій шляхом використання аналогічних засобів вираження думок. Наголошено, що переклад тексту в оригіналі вимагає вдумливого аналізу змісту та добору таких засобів, які б найточніше передавали зміст.

Вмотивовано зазначено, що підхід до навчання українського професійного мовлення має ґрунтуватися на концептуальній засаді, котра передбачає не лише пізнання життя народу в мові, а й відновлення віками надбаних, а потім утрачених багатств української культури й рідної мови.

Показано, що в центрі уваги викладачів вищого навчального технічного закладу мають стати особливості формування професійного мовлення, над удосконаленням якого треба працювати не лише при вивченні гуманітарних дисциплін, а й дисциплін фахового спрямування.

Ключові слова: слова-реалії; інтелект особи; професійна діяльність; переклад тексту; національна специфіка.

Постановка проблеми. Національна ідея вищої освіти покликана виховувати громадянина держави, як гармонійно розвинену особистість, яка відчуває потребу в фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня. При цьому важливим є урахування таких чинників, як формування у студентів вищого технічного навчального закладу професійного мовлення, оскільки мова є досконалим інструментом формування власної думки, розвитку інтелекту особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато питань цієї проблеми знайшло відображення у лінгвістичних працях Л.А. Булаховського [1], П.С. Дудика, С.Я. Єрмоленко [2, с. 103–110], О.С. Мельничука; у методичних дослідженнях Н.Д. Бабич [3, с. 26–29], О.М. Біляєва, А.М. Богуш, М.С. Вашуленка, С.О. Карамана, Н.М. Костириці, Т.О. Ладигенської, Л.І. Мацько, В.Я. Мельничайка, Л.М. Паламар. Проте проблема не стала предметом всебічного висвітлення науковців.

Актуальність статті зумовлена недостатнім розглядом питання щодо формування професійного мовлення студентів технічного вищу.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати методику формування професійного мовлення у студентів вищих технічних закладів освіти.

Предметом вивчення є мовний аналіз сучасних перекладів документів, наукових текстів, якими користуються у фаховій діяльності спеціалісти щодо нормативних форм.

Виклад основного матеріалу дослідження. До майбутніх фахівців висуваються високі вимоги, які полягають не лише в досконалому знанні фаху, а й у високому рівні володіння українською мовою, вільному користуванні у всіх сферах (професійній, офіційно-діловій). Уміння спілкуватися мовою професії сприяє засвоєнню фахових дисциплін, підвищує мовну норму, що допомагає орієнтуватися у професійній діяльності та ділових контактах. Основна увага на заняттях ВНЗ має зосереджуватися на різних видах словникової роботи, що має на меті насамперед збагатити словник студентів термінологічною, фаховою лексикою, навчити вільно орієнтуватися в словниковому запасі української мови, правильно використовувати його, залежно від мети спілкування. Залежно від мети спілкування. Збагаченню запасу, вихованню чуття до слова сприяють переклади.

Мовний аналіз сучасних перекладів наукових текстів, якими користуються у своїй діяльності майбутні фахівці (студенти ВНЗ) викликає застереження щодо їх нормативних форм. Насамперед це – значеннева невідповідність слів в оригіналі та при перекладі. Часто вживаються невдало побудовані синтаксичні конструкції, що зумовлюються прагненням мовців до буквального перекладу, внаслідок чого порушуються не тільки граматичні, стилістичні норми сучасної української мови, а й зміст думки. Тому перш ніж перекладати текст, потрібно звернути увагу на ті мовні особливості оригіналу, які необхідно враховувати, щоб переклад був найточнішим. Завданням перекладу має стати якщо не пряме відтворення особливостей структури його тексту, то пряме відтворення їх функцій шляхом використання аналогічних засобів вираження думок. Основна мета – не порушити граматичних зв'язків, а за цим – чіткості, конкретності, стислості.

Переклад тексту в оригіналі вимагає вдумливого аналізу змісту та добору таких засобів, які б найточніше передавали зміст.

Переважає більшість стійких сполучень слів потрапила до її літературної мови з народної і становить її національні ознаки. Лексика історичних термінів досить вичерпно характеризує минулі процеси, явища і почуття у відповідних сферах, відбиваючи досягнення у побуті, виробничій діяльності, історичному розвитку народу. Досліджуючи мову перекладу, О.М. Біляєв [4, с. 41–49] зазначав, що в українські переклади потрапляє чимало слів, словосполучень, скалькованих, уживання яких не можна виправдати їх стилістичною роллю. Під час перекладу виробляється механізм професійного мовлення, що допомагає шліфувати правописні, лексичні, стилістичні норми, є важливим засобом формування чистої, правильної мови. Переклад дає можливість правильного вибору потрібної граматичної форми відповідно до ситуації. Учені розглядають переклад переважно як мовностилістичну вправу, використання якої сприяє розвитку зв'язного мовлення (А. Лісовський, П. Пузиренко, О. Фінкель), або як мету навчання (А. Батюк). Донести зміст слова певної національної культури можливо завдяки майстерності слова. Визначний митець слова Гете зазначав, що при перекладі слів необхідно звертати особливу увагу лише на неперекладне, тільки тоді можна зрозуміти інший народ.

Певної уваги заслуговують слова-реалії, що виникають мимоволі у мові кожного народу і відображають національну специфіку; про перекладі такі слова завдають великих труднощів, оскільки походження лексем у кожного народу неоднакове. Лексема «реалія» – іменник жіночого роду латинського походження. Це слово набуло універсальної чинності у літературі XIX та першої половини XX століть для позначення матеріальних предметів і характерних національних звичаїв [5]. Згідно сьогодення, вище подана дефініція не зовсім чітка і вимагає внесення певних корективів. По-перше, слова, що належать до сфери лексичної номінації, не можуть мати «еквівалентів у побуті», де відповідниками є співвідносні денотати – предмети і явища. По-

друге, реалія – це варіативна категорія, що належить до процесу бінарного зіставлення мов на лексичному та фразеологічному рівнях. До цієї категорії належать прислів'я.

Діалектні реалії – це свідки образного мислення предків, що часто несуть у собі «пам'ять» тисячоліть, відгомін далеких віків, саме тому необхідно бути уважними до них при перекладі. Велику схожість з семантичної та стилістичної сторони мають реалії з термінами – мовними знаками, що репрезентують наукові поняття спеціальної професійної галузі знань. Інколи термін збігається з реалією, тобто існують терміни-реалії, наприклад, «рутин світ» – назва рослини і термін, але в українсько-англійському бінарному зіставленні – це реалія, бо такої рослини в англійському світі не існує. Слід зазначити, що реалії як і терміни можуть набувати переносного значення, це – один із активних процесів у сучасних мовах [6]. Терміни і реалії різняться між собою походженням. Виникають реалії переважно в народному середовищі, а терміни створюють учені та спеціалісти-практики, часто на основі елементів з латинської та грецької мов або шляхом свідомого переосмислення звичайних «неспеціалізованих» слів. Сукупність термінів створює терміносистему. У реалії при описі можна виділити окремі аспекти, а значення терміна тотожне самому значенню.

Реалії як і терміни стають широковідомими по-різному: терміни як назви предметів починають вживатися з поширенням цих предметів у науці, що позначено процесом обміну науковою інформацією; реалії проникають в інші мови завдяки художньому перекладу і засобам масової комунікації. Основна розбіжність між ними – сфера вживання, функціонально-стилістичний критерій: терміни – це слова усіх терміносистем, вживаються у мові науки; реалії використовують у художніх текстах, усному мовленні [7]. Реалії як словосполучення складаються з компонентів, що не є реаліями, наприклад, лексема «півень» – не існує в реальності (півні є у багатьох країнах), але народне часове позначення «до третіх півнів» – реалія українського походження щодо англійського. Експресивну семантику названої реалії (мальовничої,

образної, багаті конотаціями) можна відтворити засобами англійської мови (the morning cock), а до семантичного поля «morning».

Дослідники С. Влахов і С. Флорін найпоширеніше визначали предметну, зовнішню, позамовну класифікацію реалій. Вони уважали, що з погляду перекладача доречно провести поділ реалій в історико-семантичному та структурному планах. Твердження про виникнення української мови як мови нації необхідно розуміти так, що національна мова – це не тільки спільна для всієї нації літературна мова, а й мова народна, часом з досить помітними діалектними відмінностями. Кожний народ – творець своєї рідної мови. Для українців рідна мова – мова предків, яка поєднує народ між собою і попередніми поколіннями, а також духовним надбанням. Учені твердять, що словник – це те, що народ знає про світ, а граматику – це те, як він про цей світ говорить. Ставлення до рідної мови є свідченням національної свідомості, рівня культури народу, його цивілізованості.

Відтворення семантико-стилістичних функцій-реалій при перекладі – кардинальне питання. Дослідниками розглядалося це питання: а) у випадку реалій доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про семантико-стилістичний відповідник або про трансляційне перейменування реалій; б) враховувати те, що в різних мовах визначаються певні способи перекладу реалій.

Підхід до навчання українського професійного мовлення повинен ґрунтуватися на концептуальній zasadі, що передбачає не тільки пізнання життя народу в мові, а й відновлення віками надбаних, а потім утрачених багатств української культури й рідної мови. Адже ставлення студента до державної мови свідчить і про його культурний рівень, і про його громадянськість [8]. Інакше й бути не може, бо мова втілює у собі духовні скарби народу; а її знання, заглиблення в потаємну семантику слова і прагнення до удосконалення свого мовлення свідчить про небайдужість студента до минулого, сучасного й майбутнього українського народу. Однак значення спеціальної термінології ширше: вона проектується не тільки на внутрішні, національні контакти, а й на контакти зовнішні, ін-

тернаціональні, причому її інтернаціональна комунікативна функція дедалі зростає. Співвідношення термінів, як стверджує І. Білодід [9, с. 158–173], створених на власній мовній основі й засвоєних з інтернаціонального термінологічного фонду, залежить від конкретних історичних умов, у яких формується національна термінологія. Наукова і взагалі термінологічна лексика призначена природно обслуговувати потреби наукової, науково-технічної та іншої спеціальної літератури, що видається національною мовою. З цього погляду комунікативні функції її обмежуються мовними контактами у межах певної національної спільності. У центрі, відповідно нашого дослідження, знаходиться цикл дисциплін (гуманітарних, фундаментальних, професійно зорієнтованих), які вивчаються у технічному ВНЗ та впливають на розвиток професійного мовлення студентів. Кожен із циклів потребує власних методичних прийомів, але всі вони повинні бути спрямовані на вільне володіння українською мовою, що сприяє професійному та загальному мовленнєвому розвитку студентів: успішному засвоєнню фахових дисциплін державною мовою, формування національної свідомості, української ментальності, моральних переконань. Навчання має здійснюватися на основі загально дидактичних та методичних принципів.

У дидактиці визначені основні компоненти навчання і принципи, що зумовлюють їх вибір. Такими компонентами є завдання, зміст і процес навчання (методи, засоби й форми). Вони регулюються принципами, що стосуються навчання усіх предметів, а тому називаються загально дидактичними і є важливою категорією, що характеризує способи використання закономірностей, які відбивають суттєві зв'язки між явищами навчання [10, с. 371–377]. Загальнодидактичні принципи є вихідними. Це нормативні основи навчально-виховного процесу, якими викладачі технічних університетів мусять обов'язково керуватися у навчанні, оскільки відображають закономірності формування нових знань, логіку навчального процесу, разом з тим містять вимоги до організації змісту, форм та методів.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Науково-технічний прогрес, перебудова соціально-економічної й політичної системи у країні вимагають від студентів вищого технічного закладу такого засвоєння професійного мовлення, яке забезпечить вільне самовираження особистості у виробничих відносинах, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися в ситуації на виробництві та в безпосередніх ділових контактах.

Цілком зрозуміло, що в центрі уваги викладачів вищого навчального технічного закладу повинні стати особливості формування професійно зумовленого мовлення, над удосконаленням яких треба працювати не лише при вивченні гуманітарних дисциплін, а й дисциплін фахового призначення.

Список бібліографічних посилань

1. Булаховський Л.А. Питання походження української мови. Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. 220 с.
2. Єрмоленко С.Я. Культура української мови. *Мова. Людина. Суспільство*. Київ: Наукова думка, 1997. С. 103–110.
3. Бабич Н.Д. Психологічні умови викладання і вивчення української мови. *Українська мова і література в школі*. 1990. №8. С. 26–29.
4. Біляєв О.М. Білінгвізм і питання інтерференції в мовленні учнів. *Українська мова і література в школі*. 1980. №1. С. 41–49.
5. Енциклопедія освіти. Гол. ред. Кремень В.Г. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Рукас Т. Формування культури ділового мовлення в майбутніх інженерів: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1999. 20 с.
7. Пономарів О.Д., Різун В.В., Шевченко А.Ю. Сучасна українська мова. За ред. О. Д. Пономарева. 2-ге вид., переробл. Київ: Либідь, 2001. 400 с.
8. Гуць М.В., Олійник І.Г., Ющук І.П. Українська мова у діловому спілкуванні: навч. посіб. Київ: БІНОВАТОР, 2005. 352 с.
9. Білодід І. Сучасна українська літературна мова. *Стилістика. Термінологічна лексика*. Київ: Вища школа, 1973. С. 158–173.
10. Шияннюк Л.В. Текст як основа формування риторичної культури студентів-нефілологів. *Вісник Львівського університету: Серія філологічна: зб.наук.праць*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010. Вип.50. С. 371–377.

References

1. Bulakhovskiy, L. (1956). The issue of the origin of the Ukrainian language. Kyiv, USSR Academy of Sciences Publishing House. 220 p.
2. Yermolenko, S. (1997). The culture of the Ukrainian language. *Language. Man. Society*. Kyiv: Scientific thought, 103–110.
3. Babych, N. (1990). Psychological conditions for teaching and learning the Ukrainian language. *Ukrainian language and literature at school*. 8, 26–29.
4. Biliaiev, O. (1980). Bilingualism and Interference Issues in Students' Speech. *Ukrainian language and literature at school*, 1, 41–49.

5. Kremen, V. (Ed.) (2008). Encyclopedia of Education. Kyiv: Yurincom Inter. 1040 p.
6. Rukas, T. (1999). Formation of the culture of business broadcasting in future engineers: (PhD dissertation) *Thesis*. Kyiv. 20 p.
7. Ponomarev, O., Rizun, V., Shevchenko, L. (2001). Modern Ukrainian language. In O. Ponomarev (Ed.) 2nd edition, revised. Kyiv: Lybid. 400 p.
8. Guts, M., Oliynyk, I., Yuschuk, I. (2005). Ukrainian language in business communication: Tutorial. Kyiv.: BINOATOR. 352 p.
9. Bilodid, I. (1973). Modern Ukrainian Literary Language. *Stylistyka. Stylistics. Terminological vocabulary*. Kyiv: High school. 158–173.
10. Shiyanyuk, L. (2010). Text as the basis for the formation of the rhetorical culture of non-philology students. *Visnyk of Lviv University: Philological Series: collection of scientific works*. Lviv: Lviv National University named after I. Franko, 50, 371–377.

TOTSKA Natalia,

PhD in Pedagogy, Associate Professor of Philosophy, Political Science and Ukrainian Studies Department, Kherson National Technical University

FROLOVA Marharyta,

Senior Teacher Philosophy, Political Science and Ukrainian Studies Department, Kherson National Technical University

**DEVELOPMENT OF THE STUDENTS' PROFESSIONAL SPEAKING
OF THE HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTION**

Summary. *The relevance of the article is stipulated by insufficient consideration of the issue of the formation of the students' professional speaking of a higher technical educational institution.*

The aim is to theoretically substantiate the methodology of the professional speaking formation among students of higher technical educational institutions.

The subject of the study is a linguistic analysis of modern translations of documents, scientific texts used by specialists in the field of normative forms in the professional activity.

The linguistic analysis of modern texts is considered. Considerable attention is directed to the vocabulary of historical words-realities in translation for the purpose of free expression of the personality in industrial relations.

Scientific and technological progress, restructuring of the socio-economic and political system in the country require from the students of the higher technical educa-

tional institution such mastering of professional speaking, which will ensure the free expression of the personality in industrial relations, since the ability to communicate in the language of the profession increases the efficiency of labor helps to get better oriented in the production situation and in direct business contacts.

In the center of the teachers' attention of the higher technical educational institution should be the peculiarities of the professionally determined speaking formation, the improvement of which must be worked at not only in the study of humanities subjects, but also educational disciplines of professional designation.

Keywords: *words-realities; person's intelligence; professional activity; translation of the text; national specifics.*

*Одержано редакцією 23.07.2019
Прийнято до публікації 11.08.2019*